

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

L. Annæi Senecæ Philosophi Opera, Qvæ Exstant Omnia

Seneca, Lucius Annaeus <Philosophus>

Antverpiæ, 1605

Epist. XCIV.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-53700](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-53700)

rumdam longa, & quod Tamufij sequitur annales. Numquid feliciorem iudicas eum, A
qui summo die muneris, quàm eum qui in medio occiditur? numquid aliquem esse tam
cupidum vitæ putas, vt iugulari ¹⁰ in spoliario, quàm in arenâ malit? Non maiore spa-
tio alter alterum præcedimus. mors per omnes it: qui occidit, consequitur occisum.
Minimum est, de quo sollicitissimè agitur. Quid autem ad rem pertinet quamdiu vi-
tes, quod euitare non possis?

EPIST. XCIV.

DISSERTATIO, *utrum Dogmatica, an Parenetica pars philosophiæ utilior? & an
altera sine alterâ sufficiat? Aristo priorem præfert, & solam admittit: eiusque hic argumen-
ta. alij & alteram adiungunt, ac magnos eius usus ostendunt: & Seneca diducit eleganter, ar-
gute, fructuosè. Lege, & oblectare.* B

EAM partem philosophiæ, quæ dat propria cuique personæ præcepta, nec in vni-
uersum componit hominem, sed marito suadet, quomodo se gerat aduersus vxor-
em: patri, quomodo educet liberos: domino, quomodo seruos regat: quidam solam
repperunt, ceteras quasi extra nostram utilitatem vagantes reliquerunt: tamquam quis
possit de parte suadere, nisi qui summam prius totius vitæ complexus est. Sed ² Aristo
Stoicus econtrariò hanc partem leuem existimat, & quæ non descendat in pectus vsque:
³ at illam non habentem præcepta, plurimum ait proficere, ipsaque decreta philosophiæ,
constitutionem esse summi boni. quam qui benè intellexit & didicit, quid in quaque re
faciendum sit, sibi ipse præcepit. Quemadmodum qui iaculari discit, destinatum locum
captat, & manum format ad dirigenda quæ mittit: cum hanc vim ex disciplinâ & exer-
citatione perceperit, quocumque vult, illâ utitur. didicit enim non hoc aut illud ferire, sed
quodcumque voluerit. sic qui se ad totam vitam instruxit, non desiderat particulatim C
admoneri, doctus in totum: non quomodo cum vxore aut cum filio viueret, sed quo-
modo benè viueret. in hoc est, & quomodo cum vxore ac liberis viuat. Cleanthes vti-
lem quidem iudicat & hanc partem, sed imbecillum nisi ab vniuerso fluit, nisi decreta
ipsa philosophiæ & capita cognouit. In duas ergo ⁴ quæstiones locus iste diuiditur. Vtrum
utilis, an inutilis sit: & an solus virum bonum possit efficere, id est, vtrum superuacuos
sit, an omnes faciat superuacuos. Qui hanc partem videri volunt superuacuum, hoc
aiunt. Si quid oculis oppositum moratur aciem, remouendum est: illo quidem non ab-
iecto operam perdidit, qui præcepit: Sic ambulabis, illò manum porriges. Eodem mo-
do, vbi aliqua res obcæcat animum, & ad officiorum dispiciendum ordinem impedit,
nihil agit qui præcipit: Sic viues cum patre, sic cum vxore. Nihil enim proficient præ-
cepta, quamdiu menti error obfuscat: si ille discutitur, apparebit quid cuique de-
beat officio. Alioquin doces illum, quid sano faciendum sit, non sanum efficis. Pau-
peri, vt agat diuitem, monstras: hoc quomodo manente paupertate fieri potest? Osten-
dis esurienti, quid tamquam satur faciat: fixam potius medullis famem detrahe. Idem D
tibi de omnibus vitiis dicam. ipsa remouenda sunt, non præcipiendum, quod fieri illis
manentibus non potest. Nisi opinioniones falsas, quibus laboramus, expuleris: nec aua-
rus, quomodo vtendum pecuniâ sit, exaudiet, nec timidus, quomodo pericula contem-
nat. Efficias oportet, vt sciat pecuniam nec bonum, nec malum esse: ostendas illi miser-
rimos diuites. Efficias, vt quidquid publicè expauimus, sciat non esse tam timendum,
quàm

10. IN SPOLIARIO.] *Pars Arena siue Amphitheatri fuit, in quâ indui, exui solent, & lesi ac deinceps inuites occidi. Ego 1. Saturn. cap. xviii.*

EPIST. XCIV. I. EAM PARTEM PHILOSOPHIÆ.] *Ὁδὴν ἠθικὴν, siue Præceptiuam. Infra, epist. xcv. in isto.*

2. ARISTO STOICVS.] *Qui idem Chius cognomento, supra epist. lxxxix. & eius ibi hæc sententia: Aristo Chius moralem scientiam circūcidit, & eum locum qui Monitiones continet, sustulit.*

3. AT ILLAM NON HABENTEM.] *Δογματικὴν, siue Decretoriam.*

A quàm fama circumfert, nec dolorem quoque nec mortem. Sæpe in morte, quàm pati lex est, magnum esse solatium, quòd ad neminem redit: in dolore pro remedio futuram obstinationem animi, qui leuius facit sibi, quiddid contumaciter passus est. Optimam doloris esse naturam, quòd non potest nec qui extenditur, magnus esse; nec qui est magnus, extendi. Omnia fortiter excipienda, quæ nobis mundi necessitas imperat. His deceris cum illum in conspectum suæ conditionis adduxeris, & cognouerit beatam vitam esse, non quæ secundum voluptatem est, sed secundum naturam: cum virtutem vnicum bonum hominis adamauerit, turpitudinem solum malum fugerit, reliqua omnia, diuitias, honores, bonam valetudinem, vires, imperia, scierit esse mediam partem, nec bonis annumerandam, nec malis: monitorem non desiderabit ad singula, qui dicat: Sic incede, sic cæna: hoc viro, hoc fæminæ, hoc marito, hoc cœlibi conuenit. Ista enim qui diligentissimè monent, ipsi facere non possunt. Hæc pædagogus puero, hæc auia nepoti intraueris, scies ista quæ ingenti supercilio philosophi iactant, * in puerili esse præscripto. Vtrum manifesta demum, an dubia præcipies? non desiderant manifesta monitores: præcipienti dubia, non creditur: superuacuum est ergo præcipere. Id adeò sic discere. Si id mones quod obscurum est & ambiguum, probationibus adiuuandum erit: si probaturus es, illa per quæ probas, plus valent, satisque per se sunt. Sic amico vttere, sic ciue, sic socio. quare? quia iustum est. Omnia ista mihi locus de iustitiâ tradit. Illic inuenio æquitatem per se expetendam, nec metu nos ad illam cogi, nec mercede conducit: non esse iustum, cui quidquam in hac virtute placet, præter ipsam. Hæc cum persuasi mihi, & peribibi, quid ista præcepta proficiunt, quæ eruditum docent? Præcepta dare scienti, superuacuum est: nescienti, parum. Audire enim debet, non tantum quid sibi præcipiatur, sed etiam quare. Vtrum inquam, veras opiniones habenti de bonis malisque, sunt necessaria, an non habenti? qui non habet, nihil à te adiuuabitur: aures eius contraria monitionibus tuis fama possedit. qui habet exactum iudicium de fugiendis petendisque, scit quid sibi faciendum sit, etiam te tacente. tota ergo pars ista philosophiæ submoueri potest. Duo sunt, propter quæ delinquimus. Aut inest animo prauis opinionibus malitia contracta: aut etiam si non est falsis occupatus, ad falsa procliuis est, & citò specie quòd non oportet trahente, corrumpitur. Itaque debemus aut percurare mentem ægram, & vitiis liberare; aut vacantem quidem, sed ad peiora pronam, præoccupare. Vtrumque decreta philosophiæ faciunt: ergo tale præcipiendi genus nihil agit. Præterea, si præcepta singulis damus, incomprehensibile opus est. Alia enim dare debemus feneranti, alia colenti agrum, alia negotianti, alia regum amicitias sequenti, alia pares, alia inferiores amatur. In matrimonio præcipias, quomodo viuat cum vxore aliquis quam virginem duxit, quomodo cum eâ quæ alicuius matrimonium experta est, quemadmodum cum locuplete, quemadmodum cum indotatâ. An non putas aliquid esse discriminis inter sterilem, & fœcundam; inter prouectiorem, & puellam; inter matrem, & nouercam? Omnes species complecti non possumus: atqui singulæ propria exigunt.

D Leges autem philosophiæ breues sunt, & omnia alligant. Adice nunc, quòd sapientis præcepta finita esse debent, & certa: si qua finiri non possunt, extra sapientiam sunt: sapientia rerum terminos nouit. Ergo ista pars præceptiua submouenda est: quia quod paucis promittit, præstare omnibus non potest: sapientia autem omnes tenet. ⁵ Inter insaniam publicam, & hanc quæ medicis traditur, nihil interest: nisi quòd hæc morbo laborat, illa opinionibus falsis. Altera causas furoris traxit ex valetudine, altera animi mala valetudo est. Si quis furioso præcepta det, quomodo loqui debeat, quomodo procedere, quomodo in publico se gerere, quomodo in priuato; erit ipso, quem monebit, insanior. bilis nigra curanda est, & ipsa furoris causa remouenda. Idem in hoc alio animi fu-

4. IN PVERILI ESSE PRÆSCRIPTO.] *Ingnomis & sententiis, quæ describenda & ediscenda proponuntur. Ita infra: Pueri ad præscriptum discunt, digiti illorū tenentur. Præscriptum ergo, exemplar.*

5. INTER INSANIAM PVBLICAM.] *Quæ populis gentesq; laborant, præter sapientem. Vide illud Paradoxum, Omnes stultos insanire.*

mi furore faciendum est. ipse discuti debet: alioquin abibunt in vanum monentium A
 verba. Hæc ab Aristone dicuntur. Cui respondebimus ad singula. Primum aduersus
 illud quod ait, si quid obstat oculo, & impedit visum, debere remoueri. Fateor, huic non
 esse opus præceptis ad videndum, sed remedio quo purgetur acies, & officientem sibi
 moram effugiat. Naturâ enim videmus: cui vsum sui reddit, qui remouet obstantia.
 Quid autem cuique debeatur officio, natura non docet. Deinde cuius curata suffusio
 est, is non protinus cum visum recepit, aliis quoque potest reddere: malitiâ liberatus, &
 liberat. Non est opus exhortatione, nec consilio quidem: vt colorum proprietates oculo
 intelligat. à nigro album, etiam nullo monente, distinguet. multis contra præceptis
 eget animus, vt videat quid agendum sit in vitâ. Quamquam oculos quoque ægros
 medicus non tantum curat, sed etiam monet. Non est, inquit, quod protinus imbecil-
 lam aciem committas improbo lumini: à tenebris primò ad vmbrosa procede, deinde
 plus aude, & paullatim claram lucem pati assuesce. Non est quod post cibum studeas,
 non est quod ⁶ plenis oculis ac tumentibus imperes. Assatum & vim frigoris in os oc- B
 currentis euita: alia eiusmodi, quæ non minus quam medicamenta proficiunt. Adicit
 remediis medicina consilium. Error, inquit, est causa peccandi: hunc nobis præcepta
 non detrahunt, non expugnant opiniones de bonis ac malis falsas. Concedo, per se ef-
 ficacia præcepta non esse ad auerendam prauam animi persuasionem: sed non ideo, ne
 aliis quidem adiecta proficiunt. Primum memoriam renouant: deinde quæ in vniuer-
 so confusius videbantur, in partes diuisa diligentius considerantur. Aut tu isto modo li-
 cet & consolationes dicas superuacuas, & exhortationes: atqui non sunt superuacua:
 ergo ne monitiones quidem. Stultum est, inquit, præcipere ægro, quid facere tamquam
 sanus debeat: cum restituenda sanitas sit, sine quâ irrita sunt præcepta. Quid quod ha-
 bent ægri sanique quædam communia, de quibus admonendi sunt? tamquam, ne aui-
 dè cibos appetant, vt lassitudinem vitent. Habent quædam præcepta communia pau-
 per, & diues. Sana, inquit, avaritiam, & nihil habebis, quod admoneras aut pauperem,
 aut diuitem, si cupiditas vtriusque confidet. Quid quod aliud est, non concupiscere pec- C
 uniam? aliud, vti pecuniâ scire? cuius auari modum ignorant, etiam non auari vsum.
 Tolle, inquit, errores: superuacua præcepta sunt. Falsum est. puta enim avaritiam rela-
 xatam: puta adstrictam esse luxuriam, temeritati frænos iniectos, ignauia subditum
 calcar: etiam remotis vitiis, quid & quemadmodum debeamus facere, discendum est.
 Nihil, inquit, efficient monitiones, ad motæ grauibus vitis. Ne medicina quidem mor-
 bos insanabiles vincit: tamen adhibetur aliis in remedium, aliis in leuamentum. Ne ipsa
 quidem vniuersæ philosophiæ vis, licet tota in hoc vires suas aduocet, duram iam & ve-
 terem animis extrahet pestem: sed non ideo nihil sanat, quia non omnia. Quid prodest,
 inquit, aperta monstrare? plurimum. interdum enim scimus, nec attendimus. Non do-
 cet admonitio, sed aduertit, sed excitat, sed memoriam continet, nec patitur elabi. Ple-
 raque ante oculos posita transimus: admonere, genus adhortandi est: sæpe animus etiam
 aperta dissimulat: ingerenda est itaque illi notitia rerum notissimarum. Illa hoc loco in
 Vatinius Calui repetenda sententia est: *Factum esse ambitum, scitis: & hoc vos scire, D*
omnes sciunt. Scis amicitias sanctè colendas esse: sed non facis. Scis improbum esse, qui
 ab vxore pudicitiam exigit, ipse alienarum corruptor vxorum. Scis vt illi nil cum adu-
 ltero, sic nihil tibi esse debere cum pellice: & non facis. Itaque subinde reducendus es ad
 memoriam. non enim reposita illa esse oportet, sed in promptu. Quæcumque salutaria
 sunt, sæpe agitari debent, sæpe versari: vt non tantum nota sint nobis, sed etiam parata.
 Adice nunc, quod aperta quoque, apertiora fieri solent. Si dubia sunt, inquit, quæ
 præcipis, probationes adicere debebis: ergo illæ, non præcepta, proficient. Quid quod
 etiam sine probationibus, ipsa monentis auctoritas prodest? sic quomodo iurisconsulto-
 rum valent responsa, etiam si ratio non redditur. Præterea, ipsa quæ præcipiuntur,
 per

6. PLENIS OCVLIS AC TVMENTIBVS.] Sic in que ipsos velut intendimus, & spiritu implemus. Fit
 Suetonij Tiberio, cap. VII. Contentis ac tumentibus oculis prosequi. quod sit vbi figimus oculos, at-
 in amore, si in diuino intuitu.

A per se multum habent ponderis : utique si aut carmini intexta sunt, aut prosâ oratione in sententiam coartata. Sicut illa Catoniana : *Emas, non quod opus est, sed quod necesse est. Quod non opus est, esse carum est.* Qualia sunt illa, aut reddita oracula, aut similia : *Tempori parce, Te nosce.* Numquid rationem exiges, cum tibi aliquis hos dixerit versus?

Iniuriarum remedium est, obliuio.

Audentes fortuna iuuat.

Piger sibiipse obstat.

Aduocatum ista non quarunt : affectus ipsos tangunt, & naturâ vim suam exercente proficiunt. Omnium honestarum rerum semina animi gerunt, quæ admonitione excitantur : non aliter quam scintilla flatu leui adiuta, ignem suum explicat. Erigitur virtus, cum tacta est & impulsâ. Præterea, quædam sunt quidem in animo, sed parum prompta : quæ incipiunt in expedito esse, cum dicta sunt. Quædam diuersis locis iacent sparsa, quæ contrahere inexercitata mens non potest. Itaque in vnum conferenda sunt, & iungenda, vt plus valeant, animumque magis alleuent. Aut, si præcepta nihil adiuuant, omnis institutio tollenda est : ipsâ naturâ contenti esse debemus. Hoc qui dicunt, non vident alium ingenij esse mobilis & erecti, alium tardi & hebetis : utique alius alio ingeniosior est. Ingenij vis præceptis alitur & crescit, nouasque persuasiones adiicit innatis, & deprauata corrigit. Si quis, inquit, non habet recta decreta, quid illum admonitiones iuuabunt vitii obligatum ? Hoc scilicet ; vt illis liberetur. non enim extincta in illo indoles naturalis est : sed obscurata, & oppressa. Sic quoque tentat resurgere, & contra praua nititur. nacta verò præsidium, & adiuta præceptis, conualefcit : si tamen illam diutina pestis infecit, non enecuit. Hanc enim ne disciplina quidem philosophiæ, toto impetu suo connixa, restituet. Quid enim interest inter decreta philosophiæ, & præcepta : nisi quod illa generalia præcepta sunt, hæc specialia ? Vtraque res præcipit : sed altera in totum, particulatim altera. Si quis, inquit, recta habet & honesta decreta, hic ex superuacuo monetur. Minimè. nam hic quoque doctus quidem est facere, quæ debet : sed adhuc non satis prospicit. Non enim tantum affectibus impedimur, quod minus probanda faciamus, sed imperitiâ inueniendi, quid quæque res exigat. Habemus interdum compositum animum : sed residem, & inexercitatum ad inueniendam officiorum viam, quam admonitio demonstrat. Expelle, inquit, falsas opiniones de bonis & malis : in locum autem earum veras repone : & nihil habebit admonitio, quod agat. Ordinatur istâ sine dubio ratione animus, sed non istâ tantum. Nam quamuis argumentis collectum sit, quæ bona, quæ mala sint : nihilominus habent præcepta partes suas : & prudentia, & iustitia officiis constant : officia præceptis disponuntur. Præterea, ipsum de bonis malisque iudicium confirmatur officiorum executione, ad quam præcepta perducunt. Vtraque enim inter se consentiunt : nec illa possunt præcedere, vt non hæc sequantur, & hæc ordinem sequuntur suum. Vnde apparet illa præcedere. Infinita, inquit, præcepta sunt. Falsum est. nam de maximis ac necessariis rebus, non sunt infinita : tenues autem, differentias habent, quas exigunt tempora, loca, personæ. Sed his quoque dantur præcepta generalia. Nemo, inquit, præceptis curat insaniam, ergo nec malitiam quidem. Dissimile est. nam si insaniam sustuleris, sanitas reddita est : si falsas opiniones exclusimus, non statim sequitur dispectus rerum agendarum : & vt sequatur, tamen admonitio corroborabit rectam de bonis malisque sententiam. Illud quoque falsum est, nihil apud insanos proficere præcepta. Nam quemadmodum sola non profunt, sic curationem adiuuant : & denunciatio, & castigatio insanos coercuit. De illis insanis nunc loquor, quibus mens mota est, non erepta. ⁸ Leges, inquit, vt faciamus quod oportet, non efficiunt : & quid aliud sunt, quam minis mixta præcepta ? Primùm omnium, ob hoc illæ non persuadent, quia minantur : at hæc non cogunt, sed exorant. Deinde leges à scelere deterrent : præcepta in officium adhortantur. His adice, quod leges quoque proficiunt ad bonos mores : utique si non tantum imperant, sed docent. In hac re dissentio à Posidonio. Non

probo,

7. ET DENUNCIATIO.] *Comminatio, periculi admonitio.*

8. LEGES, INQUIT, VT FACIAMUS.] *Ponit, vt positum : atqui non præiuit.*

probo, quòd Platonis legibus adiecta principia sunt. Legem enim breuè esse oportet, A quòd facilius ab imperitis teneatur, velut emissà diuinitus vox sit. lubeat, non disputet. Nihil videtur mihi frigidius, nihil ineptius, quàm lex cum prologo. Mone, dic quid me velis fecisse: non disco, sed pareo. Proficiunt itaque malis moribus, vti videbis ciuitates, vsas malis legibus. At non apud omnes proficiunt. Ne philosophia quidem: nec ideo inutilis, & formandis animis inefficax est. quid autem philosophia, nisi vitæ lex est? Sed putemus non proficere leges: non ideo sequitur, vt ne monitiones quidem proficiant. Aut sic & consolationes nega proficere, dissuasionesque, & adhortationes, obiurgationes, & laudationes. Omnia ista monitionum genera sunt: per ista ad perfectum animi statum peruenitur. Nulla res magis animis honesta induit, dubiosque & in prauum inclinabiles reuocat ad rectum, quàm bonorum virorum conuersatio. Paullatim enim descendit in pectora: & vim præceptorum obtinet, frequenter audiri, adspici frequenter. Ocurfus mehercule ipse sapientium iuuat: & est aliquid, quod ex magno viro vel tacente proficias. Nec tibi facile dixerim quemadmodum proficit, sicut illud intelligam, B profuisse. Minuta quædam, vt ait Phædon, animalia, cum mordent, non sentiuntur. adeò tenuis illis & fallens in periculum vis est. tumor indicat morsum, & in ipso tumore nullum vulnus apparet. Idem tibi in conuersatione virorum sapientium eueniet. non deprehendes quemadmodum, aut quando, tibi proficit: profuisse deprehendes. Quorsum, inquit, hoc pertinet? æquè præcepta bona, si sæpe tecum sint, profutura, quàm bona exempla. 9 Pythagoras ait, alium animum fieri intrantibus templum, deorumque simulachra ex vicino cernentibus, & alicuius oraculi opperientibus vocem. Quis autem negauerit, feriri quibusdam præceptis efficaciter etiam imperitissimos? velut his breuissimis vocibus, sed multum habentibus ponderis: *Nihil nimis.*

Auarus animus nullo sanatur lucro.

Ab alio expectes, alteri quod feceris.

Hæc cum ictu quodam audimus, nec vlli licet dubitare, aut interrogare, Quare? adeò etiam sine ratione ipsa veritas ducit. Si reuerentia frangat animos, aut vitia compefcit: C cur non admonitio idem possit? Si imponit pudorem castigatio: cur admonitio non faciat, etiam si nudis præceptis vtitur? Illa verò efficacior est, & altius penetrat, quæ adiuuat ratione, quod præcipit, quæ adiecit, quare quidque faciendum sit, & quis facientem obedientemque præceptis fructus expectet. Si imperio proficitur, & admonitione proficitur: atqui proficitur imperio: ergo & admonitione. 10 In duas partes virtus diuiditur, in contemplationem veri, & actionem: contemplationem institutio tradit, actionem admonitio. Virtutem & exercet, & ostendit recta actio: acturo autem si prodest qui suadet, & qui monet, proderit. Ergo si recta actio virtuti necessaria est, rectas autem actiones admonitio demonstrat, & admonitio necessaria est. Duæ res plurimum roboris animo dant, fides veri, & fiducia: vtramque admonitio facit. Nam & creditur illi, & cum creditum est, magnos animus spiritus concipit, ac fiducia impletur: ergo admonitio non est superuacua. M. Agrippa, vir ingentis animi, qui solus ex his quos ciuilia bella claros potentesque fecerunt, felix in publicum fuit, dicere solebat, multum se huic debere sententiæ: *Nam concordia parue res crescunt, discordia maxima dilabuntur.* Hæc se aiebat, & fratrem, & amicum optimum factum. Si eiusmodi sententiæ familiariter in animum receptæ, formant eum: cur non hæc pars philosophiæ, quæ talibus sententiis constat, idem possit? Pars virtutis disciplinâ constat, pars exercitatione: & discas oportet, & quod didicisti, agendo confirmes. Quod si ita est, non tantum scita sapientiæ profunt, sed etiam præcepta: quæ affectus nostros 11 velut edicto coercent, & obligant. Philosophia,

9. PYTHAGORAS AIT.] *Hoc ita in Cicerone*
11. *de Legib.* Et illud benè dictum est à Pythagora, doctissimo viro, tum maximè & pietatem & religionem versari in animis, cum rebus diuinis operam daremus.

10. IN DVAS PARTES.] *Aliquid in Ma-*

nuduct. II. Dissertat. v.

11. VELUT EDICTO.] *Allusum ad morem eius cui, quo Principes Edicta in publico proponebant, populo admonendo, castigando, coercendo. Notant ad lib. III. Annal. Taciti.*

Aphia, inquit, diuiditur in hæc, ¹² scientiam & habitum animi. Nam illam qui didicit, & facienda ac vitanda percepit: nondum sapiens est, nisi in ea quæ didicit, animus eius transfiguratus est. Tertia pars ista præcipiendi, ex utroque est, & ex decretis & ex habitu: itaque superuacua est ad implendam virtutem, cum duo illa sufficiant. Isto ergo modo & consolatio superuacua est, nam hæc quoque ex utroque est: & exhortatio, & suasio, & ipsa argumentatio. nam & hæc ab habitu animi compositi validique proficiuntur. Sed quamuis ista ex habitu animi veniant; optimus animi habitus & ex his est, & ex illis. Deinde istud quod dicis, iam perfecti viri est, ac summam consecuti felicitatis humanæ. Ad hoc autem tardè peruenitur: interim etiam imperfecto, sed proficienti, demonstranda est in rebus agendis via. Hanc forsitan etiam sine admonitione dabit sibi ipsa sapientia: quæ iam eò perduxit animum, ut moueri nequeat, nisi in rectum. Imbecillioribus quidem ingeniis, necessarium est aliquem præire: Hoc vitabis, hoc facies. Præterea, si expectat tempus quo per se fiat, quid optimum factu sit: interim errabit, & errando impediatur, quò minus ad illud perueniat, quo possit se esse contentus: regi ergo debet, dum incipit posse se regere. Pueri ad præscriptum discunt, digiti illorum tenentur, & alienâ manu per litterarum simulacra ducuntur: deinde imitari iubentur proposita, & ad illa reformare chirographum: sic animus noster dum eruditur ad præscriptum, iuuatur. Hæc sunt per quæ probatur, hanc philosophiæ partem superuacua non esse. Queritur deinde, an ad faciendum sapientem sola sufficiat. Huic quæstioni ¹³ suum diem dabimus. interim omittis argumentis, nonne apparet nobis esse opus aliquo aduocato, qui contra populi præcepta præcipiat? nulla ad aures nostras vox impunè perfertur: nocent qui optant, nocent qui execrantur. nam & horum imprecatio falsos nobis merus & inserit, & illorum amor malè docet benè optando. Mittit enim nos ad longinqua bona, & incerta & errantia, cum possimus felicitatem domo promere. Non licet, inquam, ire rectâ viâ. trahunt in prauum parentes, trahunt serui: nemo errat vni sibi, sed dementia spargit in proximos, accipitque inuicem. Et idè in singulis vitia popularum sunt, quia illa populus dedit. dum facit quisque peiorem, factus est. Didicit deteriora, deinde docuit: effectaque est ingens illa nequitia, congesto in vnum, quod cuique pessimum scitur. Sit ergo aliquis cultos, & aurem subinde peruellat, abigatque rumores, & reclamet populis laudantibus. Erras enim, si existimas ¹⁴ nobiscum vitia nasci: superuenerunt, ingesta sunt. Itaque monitionibus crebris, opiniones quæ nos circumsonant, compescamus. Nulli nos vitio natura conciliat: nos illa integros ac liberos genuit. Nihil quidem quod auaritiam nostram irritaret, posuit in aperto: pedibus aurum & argentum subiecit, calcandumque ac premendum dedit, quidquid est, propter quod calcamur ac premimur. Illa vultus nostros erexit in calum, & quidquid magnificentum mirumque fecerat, videri à suspicientibus voluit: ortus occasusque, & properantis mundi volubilem cursum, interdum terrena aperientem, noctu caelestia: tardos siderum incessus, ¹⁵ si compares toti; citatissimos, si cogites, quanta spatia numquam intermissa velocitate circumeant: defectus solis & lunæ, inuicem obstantium. Alia deinceps digna miratu, siue per ordinem subeunt, ¹⁶ siue subditis causis mota prosiliunt, ut nocturni ignium tractus, & ¹⁷ sine vllò ictu sonituque fulgores ¹⁸ cæli patiscentis, columnæque ac trabes, & varia simulacra flammaram. Hæc supra nos natura disponit: ¹⁹ aurum

12. SCIENTIAM ET HABITVM.] *Scientiam, qua Decretis constat: Habitum, qui ab actione & exercitio illorū paratur. Sed nec ista obiectio præciuit.*

13. SVVM DIEM DABIMVS.] *In epistolâ sequenti: Petis à me, ut id quod in diem suum dixeram debere referri, representem.*

14. NOBISCVM VITIA NASCI.] *Hoc enim Stoici fortiter abnuunt, & volunt Naturâ bonos esse. Vide Manuduct. 11. Dissert. x.*

15. SI COMPARES TOTI.] *Mundo supremo.*

16. SIVE SVBDITIS CAVSSIS.] *Id esset, inseris*

& subiectis: nempe à vaporibus terrenis. Quidam tamen libri, subitis: repentinis & incertis, ut nasci solent meteora.

17. SINE VILLO ICTV SONITVQVE FVLGORIS.] *De quibus nostrum vide Nat. Quest. 1. cap. xiv. & xv.*

18. CÆLI PATISCENTIS.] *Sic lego, cum Piniano: & omnino diuellendum hoc à Fulgoribus, quæ aliâ causâ sunt. Intelligit igitur Chasmata, aut tales cæli recessus. At vulgata lectio erat, fulgores cæli fatiscentis.*

¹⁹ aurum quidem & argentum, & propter ista numquam pacem agens ferrum, quasi A
malè nobis committerentur, abscondit. Nos in lucem, propter quæ pugnaremus, extu-
limus: nos & causas periculorum nostrorum, & instrumenta, dissecto terrarum ponde-
re eruimus: nos fortunæ mala nostra tradidimus, nec erubescimus summa apud nos ha-
beri, quæ fuerant ima terrarum. Vis scire, quàm falsus oculos tuos decipit fulgor? nihil
est istis, quamdiu mersa & inuoluta cæno suo iacent, sædius, nihil obscurius. quid ni?
quando per longissimorum cuniculorū tenebras extrahuntur: nihil est illis dum fiunt,
& à facie suâ separantur, informis. Denique ipsos opifices intueri, per quorum manus
sterile terræ genus & informe perpuratur, videbis quantâ fuligine oblinantur. Atqui
ista magis inquinant animos, quàm corpora: & in possessore eorum, quàm in artifice,
plus est sordium. Necessarium itaque est admoneri, & habere aliquem aduocatū bon-
næ mentis, eque tanto fremitu tumultuque falsorum, ²⁰ vnam denique audire vocem.
Quæ erit illa vox? ea scilicet, quæ tibi tantis clamoribus ambitiosis exfurdato, salubria
insuffurret verba: quæ dicat, Non est quòd inuideas istis, quos magnos felicesque popu- B
lus vocat: non est quòd tibi compositæ mentis habitum & sanitatem plausus excutiat:
non est quòd tibi tranquillitatis tuæ fastidium faciat ille, ²¹ sub illis fascibus, purpurâ
cultus: non est quòd feliciorem cum iudices, cui submouetur, quàm ²² quem lictor se-
mitâ deiicit. Si vis exercere tibi vtile, nulli autem graue imperium, submoue vitia. Mul-
ti inueniuntur, qui ignem inferant vrbibus, qui inexpugnabilia sæculis, & per aliquot
ætates tuta prosternant, qui æquum arcibus aggerem attollant, & muros in miram alti-
tudinem adductos arietibus ac machinis quassent: multi sunt, qui ante se agant agmina,
& tergis hostium graues instent, & ad mare magnum perfusi cæde gentium veniant:
sed hi quoque, vt vincerent hostem, cupiditate victi sunt. Nemo illis venientibus resti-
tit, sed nec ipsi ambitioni, crudelitati que restiterant: tunc cum agere visi sunt alios, age-
bantur. Agebat infelicem Alexandrum furor aliena deuastandi, & ad ignota mittebat.
An tu putas sanum, qui à Græciæ primùm cladibus, in quâ eruditus est, incipit: qui quod
cuique optimum est, eripuit? Lacedæmona seruire iubet, ²³ Athenas tacere. Non con- C
tentus tot ciuitatum strage, quas aut vicerat Philippus, aut emerat, & alias alio loco pro-
iicit, & toto orbe arma circumfert: nec substitit vsquam lassâ crudelitas. inmanium fe-
rarum modo, quæ plus quàm exigit fames, mordent. Iam in vnum regnum multa re-
gna coniecit; iam Græci Persæque eundem timent; iam etiam à Dario liberæ nationes
iugum accipiunt: ²⁴ hic tamen vltra Oceanum solemque, indignatur ab Herculis Li-
berique vestigiis victoriam flectere, ipsi naturæ vim parat. Non ille ire vult, sed non po-
test stare: non aliter, quàm in præceps deiecta pondera, quibus eundi finis est, iacuisse.
Ne Cn. quidem Pompeio externa bella, aut domestica, virtus aut ratio suadebat: sed in-
fanus amor magnitudinis falsæ, modò in Hispaniam & Sertoriana arma, modò ²⁵ ad
colligendos piratas, ac maria pacanda vadebat. Hæ prætexebantur causæ, ad conti-
nuandam potentiam. Quid illum ²⁶ in Africam, quid ²⁷ in Septemtrionem, quid in
Mithri-

19. AVRVM QVIDEM ET ARGENTVM.] *Similis sententia quadam De Benef. vii. cap. x. & ista Pliny, lib. xxxiiii. initio: Terra & hæc (inuauantia) summâ sui parte tribuit, vt minimè parca facili que in omnibus, quæ profunt. Illa nos premunt, illa nos ad inferos agunt, quæ occultauit atque demersit.*

20. VNAM DENIQUE AUDIRE.] *Pincianus vellei, veram: posui & viuam.*

21. SVB ILLIS FASCIBVS.] *Qui erecti præeunt: ideo sub illis. intelligit magistratum, aut imperium.*

22. QVEM LICTOR SEMITA.] *Nam in submouendo, manu & virgâ etiam impellebant. Vide me de totâ re Elector. i. cap. xxii.*

23. ATHENAS TACERE.] *Quarum propria eloquentia, sed & loquentia. Ideo Tertullianus, lin-*

*guatam ciuitatem dixit: Sidonius, Athenis loqua- D
cior, adagij formâ.*

24. HIC TAMEN VLTRA.] *Alij libri, Istamen, vel, His. Puto fuisse: It tamen: nempe animo & cupidine. Muretus interpolauerat.*

25. AD COLLIGENDOS PIRATAS.] *Ita scripti libri: contra quos idem Muretus, cogendos, ediderat. Sed illud bene. fudit enim fugauitque piratas: sed vt finis belli esset, reliquias eorum CONTRACTAS (ait Velleius) in vrbibus, remotoque à mari loco, in certâ sede constituit. Ita qui sparsi per omnia maria erant: collegit, & fregit.*

26. IN AFRICAM.] *Bello Mariano, missus cõtra Domitium & regem Iarbam.*

27. IN SEPTEMTRIONEM.] *In Galliam iuit, eodem*

- A Mithridatem, & Armeniam, & omnes Asiae angulos traxit: infinita scilicet cupiditate cre-
scendi: cum sibi vni parum magnus videretur. Quid C. Caesarem in sua fata, pariter ac
publica, immisit? gloria & ambitio, & nullus supra ceteros eminendi modus. Vnum
ante se ferre non potuit, cum resp. supra se duos ferret. Quid, tu C. Marium semel con-
sulem (vnu enim consulatum accepit, ²⁸ ceteros rapuit) cum Theutonicos Cimbroscumque
concederet, cum Iugurtham per Africae deserta sequeretur, tot pericula putas appetisse,
virtutis instinctu? Marius exercitum, Marius ducebat ambitio. Isti cum omnia con-
cuterent, concutiebantur: turbinum more, qui rapta conuoluunt, sed ipsi ante voluunt,
& ob haec maiore impetu incurrunt, quia nullum illis sui regimen est. Ideoque cum
multis fuerunt mali, pestiferam illam vim, qua plerisque nocuerunt, ipsi quoque sen-
tiunt. Non est quod credas, quemquam fieri alienam infelicitate felicem. Omnia ista ex-
empla, quae oculis atque auribus nostris ingeruntur, retexenda sunt, & plenum malis ser-
monibus pectus exhauriendum. Inducenda est in occupatum locum virtus: quae men-
dacia contra verum placentia extirpet, quae nos a populo, cui nimis credimus, separet, ac
sinceris opinionibus reddat. Haec est enim sapientia, in naturam conuerti, & eod restitui,
vnde publicus error expulerit. Magna pars sanitatis est, hortatores insaniam reliquisse, &
ex isto cœtu inuicem noxio procul abiisse. Hoc ut esse verum scias, adspice, quanto ali-
ter vnusquisque populo viuat, aliter sibi. Non est per se magistra solitudo innocentiae,
nec frugalitatem docent rura: sed vbi testis ac spectator abscessit, vitia subsidunt, quo-
rum monstrari & conspici fructus est. Quis eam, quam nulli ostenderet, induit purpu-
ram? quis posuit secretam in auro dapem? quis sub alicuius rusticae arboris proiectus
vmbra, luxuriae suae pompam solus explicuit? Nemo oculis suis laetus est, ne pauco-
rum quidem & familiarium, sed apparatus vitiorum suorum pro modo turbae spe-
ctantis expandit. Itaque irritamentum est omnium, in quae insanimus, admirator &
consciis. Ne concupiscamus efficies, si ne ostendamus effeceris. Ambitio, & luxuria,
& impotentia, scenam desiderant: sanabis ista, si absconderis. Itaque si in medio vr-
bium fremitu collocati sumus, ster ad latus monitor, & contra laudatores ingentium
pattimoniaum laudet paruo diuitem, & vsu opes metientem. Contra illos, qui gra-
tiam ac potentiam attollunt, otium ipse suspiciat traditum litteris, & animum ab exter-
nis ad sua reuersum. Ostendat ex constitutione vulgi beatos, in isto inuidioso fastigio
suo trementes & attonitos, longeque aliam de se opinionem habentes, quam ab aliis ha-
betur. Nam quae aliis videntur excelsa, ipsis praerupta sunt. Itaque exanimantur, & tre-
pidant, quoties despexerunt in illud magnitudinis suae praecipit. Cogitant enim varios
casus, & in sublimi maximè lubricos: tunc appetita formidant, & quae & illos graues
aliis reddit, grauior ipsis felicitas incumbit. Tunc laudant otium lenè & sui iuris: odio
est fulgor, & fuga iam a rebus adhuc stantibus quaeritur: tunc demum videas philoso-
phantes metu, & agra fortunae sana consilia. Nam quasi ista inter se contraria sint bona
fortuna, & mens bona: ita melius in malis sapimus, secunda rectum auferunt.

eodem bello, & res ibi cum Metello feliciter gessit. An & Mithridatis bello intelligit, petitos Colchos, Iberos, Albanos? 28. CETEROS RAPUIT.] Non videtur profecto, si duos ultimos excipias. Nam priores, in discrimine patriae, absenti delati. Vide Plutarchum.